

OBLETNICA

“Ko je letalo padlo, je mati zavpila, naj hitro leževa na tla”

Na travnik v Gradencu pri Žužemberku je pred natanko 72 leti padel ameriški bombnik. Partizani so rešili vseh deset članov posadke. V soboto odkrito spominsko obeležje naj bo “spomin in opomin, da se grozote vojne ne bi več ponovile”.

✂ Dragana Stanković

GRADENC PRI ŽUŽEMBERKU. Petek, 9. marec 1945. Ura je bila okrog pol tretje popoldne. »Presodil sem, da mi je ostalo še osem, devet minut, da spravim vseh devet članov posadke iz letala ... Čas je bil za skok. Drug za drugim so se mirno pognali ven ...« je svoje spomine v knjigi *Skočite, prekleto, skočite!*, razkril Edward F. Logan ml., pilot sestreljenega ameriškega bombnika B-17. »Letečo trdnjavo« (boeing flying fortress) s pomembnim imenom Je reviens (Vrnil se bom) so sovražnikove sile zadele med zavezniško misijo nad avstrijskim Gradencem. 23-letnemu Loganu je močno poškodovani bombnik uspelo usmeriti proti južnemu delu osrednje Slovenije. Vedel je, da tam obstaja »zelo močno in prijateljsko partizansko gibanje«.

Toda kopilot, navigator in bombardir ga niso hoteli zapustiti. »Cenil sem njihovo solidarnost, vendar jih nisem mogel prikrajšati za možnost preživetja. Z levo roko sem močneje stisnil za krmilo, z desnico pa iz prsnega toka odločno izvlekel svoj avtomatski kolt 45, ga usmeril v strop kabine in zagrozil: Če se pri priči ne poberete iz tega letala, vas vse postrelim. Skočite, prekleto,

Drugi v letalu nisem mogel prikrajšati za možnost preživetja. Z levo roko sem močneje stisnil za krmilo, z desnico pa iz prsnega toka odločno izvlekel svoj avtomatski kolt 45, ga usmeril v strop kabine in zagrozil: Če se pri priči ne poberete iz tega letala, vas vse postrelim. Skočite, prekleto, skočite! A svojih ljudi še v sanjah ne bi postrelil.

Edward F. Logan ml., pilot sestreljenega letala v knjigi *Skočite, prekleto, skočite!*

skočite! A svojih ljudi še v sanjah ne bi postrelil,« piše pilot, ki so mu zaradi trdne volje in odločnosti rekli tudi Železni Logan. Pištola ni imel nabite, tudi okvirja ni bilo v njej. »Vseeno je bila grožnja s pištolo dovolj učinkovita, da sem jih spravil iz letala ...«

»Ti čudoviti in plemeniti Slovenci ...«

Devet članov posadke je pristalo na območju Mirne in Mokronoga, sam je izskočil nekaj sto metrov zahodno od Gradenca pri Žužemberku, njegov B-17 pa se je ob 14.39 raztreščil ob vznožju hriba. Kmalu potem, ko se je rešil z drevesa, je k njemu pristopil neki človek, »Slovenec, eden od Titovih partizanov ... To je bil stotnik Milan Vujanović, imeniten, pogumen in predan mož – pravi vojak.«

Partizani in domačini so ga nato vodili skozi zasnežene gozdove proti Beli krajini. Med potjo se je spet srečal z vsemi devetimi možmi posadke, ki so jih partizani pospremili na varno. Uspešno so se izognili nemškim in belogardističnim četam, ki so jih iskale. »Naše reše-

Letalo je nizko zakrožilo nad množico obiskovalcev, nato pa so se na nebu zasvetila pisana padala.

vanje je bilo kar ganljivo, saj so ti čudoviti in plemeniti Slovenci brezpogojno skrbeli za nas, nam pomagali, nas skrivali in nam v vojnih razmerah omogočili vrnitev domov. V nekaterih primerih so to počeli celo za ceno lastnih življenj...« Peti dan po sestrelitvi »leteče trdnjave« je posadka s transportnim letalom s partizanskega letališča pri Krasincu poletela proti svoji bazi v Italiji.

Sadile so krompir, ko je silovito počilo

V spomin na te dogodke pred natanko 72 leti so v soboto v Gradencu pri Žužemberku ob prisotnosti večstoglave množice odkrili spominsko ploščo. Prek videopovezave je prireditev spremljal tudi 95-letni Logan.

»Tamle na polju smo s sestro in mamo sadile krompir, ko je letalo zakrožilo

Spominu na dogodek izpred 72 let se je prišla v Gradenc pri Žužemberku pokloniti večstoglava množica ljudi.

»Dvakrat sem prebrala Loganovo knjigo. Zelo zanimivo. Natanko tako je bilo, kot je napisal,« pravi danes 85-letna Julka Vidmar, ki se zelo živo spominja padca ameriškega bombnika.

nizko nad cerkvijo in tukaj, na travniku, padlo dol. Mati je zavpila, naj hitro leževa na tla,« se dogodka zelo živo spominja 85-letna Julka Vidmar, ki ji je bilo takrat rosnih trinajst let. »Ko je začelo letalo goreti, je strašno pokalo in se kadilo. A otroci smo bili radovedni, saj veste. S sestro sva stekli proti letalu, mati pa je vpila, naj nikar ne greva tja, saj da naju bo ubilo. Še preden sva prišli do letala, pa so že prišli partizani na konjih. Hiteli so k letalu, da bi videli, ali lahko koga rešijo. Še ves teden smo otroci hodili gledat tisto letalo.« Vidmarjeva se nasmehne, ko se spomni, da so jim nato partizani, ko so prišli prosit hrane, prinesli zeleno-belo ameriško padalo, iz katerega so si dekleta nato sešila oblačila.

Kot pravi Slavko Mirtič, idejni vodja dogodka, ki sta ga skupaj z vaščani Gradenca pripravila Turistično društvo Žužemberk in občina, so želeli s prireditvijo predvsem zaznamovati mir, spravo ter prijateljstvo med obema narodoma. »To bo trajni spomenik našim zanamcem in spomin na ta svetel dogodek.«

Ameriški veleposlanik se je zahvalil

»Pomembno je, da se spominjamo dogodkov preteklosti in se iz njih učimo. Prav temu je namenjena današnja slovesnost, da ne pozabimo nadaljevati naše zavezanosti svobodi, človekovim pravicam in mirovnim rešitvam,« je dejal ameriški veleposlanik Brent R. Hartley ter se v imenu ZDA in posadke bombnika zahvalil za izjemen pogum in požrtvovalnost partizanov in domačinov pred 72 leti. Po besedah ministrice za obrambo Andreje Katič je bilo v Suhi krajini med 2. svetovno vojno po nepotrebnem prelite ogromno krvi. »O tem pričata spomenik padlim borcem NOB in grobnica na Cvibljah, kjer so pokopani posmrtni ostanki 1440 žrtev NOB v Suhi krajini in Žužemberku. Obe obeležji nas morata spominjati in opominjati na grozote, ki so se dogajale med 2. svetovno vojno.«